DEGLOOR VYAPARI EDUCATION SOCIETY'S COLLEGE, DEGLOOR * Dist.Nanded *

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION

Impact Factor – 6.625

E-ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January-February-March 2021

Vol.-VIII, Issue-I (B)

Multidisciplinary Issue

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :
Dr. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

This Journal is indexed in :
- Scientific Journal Impact Factor (SJIF)
- Cosmos Impact Factor (CIF)
- Global Impact Factor (GIF)
- International Impact Factor Services (IIFS)

SWATIDHAN PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

Dr. Anil Chidrawar
I/C Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist.Nanded

7/14/2021 Screenshot_20210709-123651~2.png

EDUCATION SOCIETY'S COLLEGE, DEGLOOR Dist. Nanded

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Vol.-VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal

E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

Impact Factor – 6.625

E-ISSN – 2348-7143

INTERNATIONAL RESEARCH FELLOWS ASSOCIATION'S

RESEARCH JOURNEY

International E-Research Journal

3 / 323

PEER REFREED & INDEXED JOURNAL

January-February-March 2021

Vol.-VIII, Issue-I (B)

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :
Dr. Tejesh Beldar, Nashikroad (English)
Dr. Gajanan Wankhede, Kinwat (Hindi)
Mrs. Bharati Sonawane, Bhusawal (Marathi)
Dr. Rajay Pawar, Goa (Konkani)

Our Editors have reviewed papers with experts' committee, and they have checked the papers on their level best to stop furtive literature. Except it, the respective authors of the papers are responsible for originality of the papers and intensive thoughts in the papers. Nobody can republish these papers without pre-permission of the publisher.

- Chief & Executive Editor

SWATIDHAN INTERNATIONAL PUBLICATIONS

For Details Visit To : www.researchjourney.net

*Cover Photo (Source) : Internet- Covid 19-Vaccination (Hon. Prime Minister of India Narendra Modi & Hon. President of U.S.A. Joe Biden)

Price : Rs. 1000/-

© All rights reserved with the authors & publisher

https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGkZQJlxBRDZqbstiCJBKNbnkTr?projector=1&messagePartId=0.1

1/1

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Vol.-VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

Editorial Board

Chief Editor -
Dr. Dhanraj T. Dhangar,
Assist. Prof. (Marathi)
MGV's Arts & Commerce College,
Yeola, Dist – Nashik [M.S.] INDIA

Executive Editors :
Dr. Tejesh Beldar, **Nashikroad (English)**
Dr. Gajanan Wankhede, **Kinwat (Hindi)**
Mrs. Bharati Sonawane, **Bhu**
Dr. Rajay Pawar, **Goa (Kon**

Co-Editors -
- **Prof. Mohan S.** - Dean faculty of Arts, Delhi University, **Delhi, India**
- **Prof. Milena Brotaeva** - Head, Classical East Department, Sofia University, **Sofia, Bulgeria**
- **Dr. R. S. Sarraju** – Center for Translation Studies, University of Hydeabad, **Hydrabad, India**
- **Mr.Tufail Ahmed Shaikh**- King Abdul Aziz City for Science & Technology, Riyadh, **Saudi Arabia.**
- **Dr. Anil Dongre** - Head, Deptt. of Management, North Maharashtra University, Jalgaon [M.S.] India
- **Dr. Shailendra Lende** - R.T.M. Nagpur University, Nagpur **[M.S.] India**
- **Dr. Dilip Pawar** - BoS Member (SPPU), Dept. of Marathi, KTHM College, Nashik. **[M.S.] India**
- **Dr. R. R. Kazi** - North Maharashtra University, Jalgaon **[M.S.] India**
- **Prof. Vinay Madgaonkar** - Dept. of Marathi, Goa University, **Goa, India**
- **Prof. Sushant Naik** - Dept. of Konkani, Govt. College, Kepe, **Goa, India**
- **Dr. G. Haresh** - Associate Professor, CSIBER, Kolhapur **[M.S.] India**
- **Dr. Munaf Shaikh** - N. M. University, Jalgaon & Visiting Faculty M. J. C. Jalgaon **[M.S.] India**
- **Dr. Sanjay Kamble** -BoS Member Hindi (Ch.SU, Kolhapur), T.K. Kolekar College, Nesari **[M.S.]**
- **Prof. Vijay Shirsath**- Nanasaheb Y. N. Chavhan College, Chalisgaon **[M.S.] India**
- **Dr. P. K. Shewale** - Vice Principal, Arts, Science, Commerce College, Harsul **[M.S.] India**
- **Dr. Ganesh Patil** - M.V.P.'s, SSSM, ASC College, Saikheda, Dist. Nashik **[M.S.] India**
- **Dr. Hitesh Brijwasi** - Librarian, K.A.K.P. Com. & Sci. College, Jalgaon **[M.S.] India**
- **Dr. Sandip Mali** - Sant Muktabai Arts & Commerce College, Muktainagar **[M.S.] India**
- **Prof. Dipak Patil** - S.S.V.P.S.'s Arts, Sci. and Com. College, Shindhkheda **[M.S.] India**

Advisory Board -
- **Dr. Marianna Kosic** - Scientific-Cultural Institute, Mandala, **Trieste, Italy.**
- **Dr. M.S. Pagare** - Director, School of Languages Studies, North Maharashtra University, Jalgaon
- **Dr. R. P. Singh** -HoD, English & European Languages, University of Lucknow [U.P.] India
- **Dr. S. M. Tadkodkar** - Rtd. Professor & Head, Dept. of Marathi, Goa University, **Goa, India.**
- **Dr. Pruthwiraj Taur** - Chairman, BoS., Marathi, S.R.T. University, Nanded.
- **Dr. N. V. Jayaraman** - Director at SNS group of Technical Institutions,**Coimbatore**
- **Dr. Bajarang Korde** - Savitribai Phule Pune University **Pune, [M.S.] India**
- **Dr. Leena Pandhare** - Principal, NSPM's LBRD Arts & Commerce Mahila Mahavidyalaya, Nashik Road
- **Dr. B. V. Game** - Principal, MGV's Arts and Commerce College, Yeola, Dist. Nashik.

Review Committee -
- **Dr. J. S. More** – BoS Member (SPPU), Dept. of Hindi, K.J.Somaiyya College, Kopargaon
- **Dr. S. B. Bhambar,** BoS Member Ch.SU, Kolhapur, T.K. Kolekar College, Nesari
- **Dr. Uttam V. Nile** - BoS Member (NMU, Jalgaon) P.S.G.V.P. Mandals ACS College, Shahada
- **Dr. K.T. Khairnar**– BoS Member (SPPU), Dept. of Commerce, L.V.H. College, Panchavati
- **Dr. Vandana Chaudhari** KCE's College of Education, Jalgaon
- **Dr. Sayyed Zakir Ali** , HoD, Urdu & Arabic Languages, H. J. Thim College, Jalgaon
- **Dr. Sanjay Dhondare** - Dept. of Hindi, Abhay Womens College, Dhule
- **Dr. Amol Kategaonkar** – M.V.P.S.'s G.M.D. Arts, B.W. Commerce & Science College, Sinnar.

Published by –
© Mrs. Swati Dhanraj Sonawane, Director, Swatidhan International Publication, Yeola, Nashik
Email : swatidhanrajs@gmail.com Website : www.researchjourney.net Mobile : 9665398258

ADARSH VYAPARI EDUCATION SOCIETY'S DEGLOOR COLLEGE, DEGLOOR Dist.Nanded

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Vol. VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

अनुक्रमणिका

अ.क्र.	शीर्षक	लेखक/लेखिका	पृष्ठ क्र.
01	आदिवासी लोकगीतातील स्त्रीवास्तव	प्रा.राजू [illegible]	05
02	वनावतार : एक लोककला	डॉ. [illegible]	09
03	लहवी समाज आणि संस्कृती	डॉ. [illegible]	15
04	आंध्र प्रदेशातील विठ्ठल भक्तीचे स्वरूप	डॉ.प्रभाकर [illegible]	24
05	देवदासी प्रथा धार्मिक व सांस्कृतिक परंपरा	डॉ.गजानन [illegible]	[illegible]
06	तुकारामांची कविता - एक चिंतन	डॉ. [illegible]	[illegible]
07	रामदासांचे 'मनाचे श्लोक' : एक विश्लेषणात्मक चिंतन	प्रा. [illegible]	[illegible]
08	ओवीगीतातील आई	डॉ. [illegible]	42
09	राष्ट्रसंतांच्या अभंग गाथेतील विविध देवता	डॉ. प्रवीण कारंजकर	46
10	उपेक्षितांचे जीवनदर्शन घडविणारी श्रेष्ठ कादंबरी 'बळी'	डॉ. रेखा [illegible]	51
11	अण्णाभाऊ साठेंच्या महाराष्ट्र संस्कृतीची यशोगाथा गौरवणाऱ्या पद्यरचना	प्रा. सोमनाथ पावडे	57
12	अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील भटक्या जमातींचे लोकजीवन	डॉ. राजेश्वर दुडूकनाळे	61
13	साठोत्तरी मराठी कवितेतील महानगरी आशयसूत्रे	डॉ. भरतकुमार [illegible]	64
14	ग्रामीण कादंबरीतील बदलते ग्रामवास्तव	डॉ. वाल्मिक आढावे	71
15	'अजूनही बरंच काही बाकी' - दिनकर मनवर यांची कविता : एक चिंतन	डॉ. सुरेश [illegible]	76
16	मायबापाच्या जीवनाची व्यक्त झालेली विचार माळ : 'सूर्याची मशाल बाप माझा'	डॉ. प्रमोद गारोडे	85
17	डॉ. दिलीप धोंडगे यांचे ललित स्तंभलेखन : एक दृष्टीक्षेप	प्रा. विठ्ठल जाधव, डॉ. सुरेश जाधव	91
18	'हरवलेली माणसं' निघालीत माणुसकीच्या शोधात !	डॉ. मारोती घुगे	95
19	आदिवासी कादंबरीतील भिल्ल जमातीच्या लोकसंस्कृतीचा आविष्कार	प्रा. विनायक राऊत, डॉ. कांचन नलवडे	102
20	युवकांना आत्मबळ देणारा ग्रंथ : कर हर मैदान फतेह	डॉ. बाळासाहेब [illegible]	107
21	भगतसिंग यांचे धार्मिक विचार	डॉ. रवींद्र [illegible]	113
22	भुसावळ तालुक्याचा भारतीय स्वातंत्र्य चळवळीत सहभाग	डॉ. [illegible]	118
23	१९४२ च्या स्वातंत्र्य लढ्यादरम्यान रायगड जिल्ह्यातील सरकारी केंद्रावरील हल्ले	डॉ. भानुदास शिंदे	123
24	राजर्षी शाहू महाराज यांची कल्याणकारी राजकीय व्यवस्था	डॉ. देविदास [illegible]	126
25	आधुनिक संदर्भात महात्मा गांधी यांच्या श्रमविषयक विचारांची उपयुक्तता	डॉ. पी. डी. [illegible]	130
26	डॉ.बाबासाहेब आंबेडकर यांची वाचन अभिरुची व ग्रंथसंपदा	डॉ. प्रशांत [illegible]	134
27	डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचा 'मूकनायक' आणि 'सामाजिक न्याय' विचार	डॉ. संभाजी पाटील, प्रा. बापूसाहेब [illegible]	138
28	पंडित जवाहरलाल नेहरूंच्या परराष्ट्र धोरणाची प्रस्तुतता	डॉ.सुनिल [illegible]	149
29	कर्मवीर भाऊराव पाटील यांचे अस्पृश्य निवारणाचे कार्य : एक चिंतन	प्रा. [illegible]	153
30	महिला सक्षमीकरण धोरणाचा आढावा	डॉ. [illegible]	156

5 / 323

Screenshot_20210709-123704-2.png

ADAT VYAPARI EDUCATION SOCIETY'S DEGLOOR COLLEGE, DEGLOOR Dist.Nanded

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Vol.-VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal

E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

31	महिलांचा राजकीय प्रचार मोहिमेतील सहभाग : विशेष संदर्भ कर्जत तालुका	डॉ. चंद्रकांत सौघळी	162
32	मराठवाड्यातील महिला समुपदेशन केंद्रांची महिला तक्रार निवारणातील भूमिका : एक समाजशास्त्रीय अध्ययन	प्रा. श्रीमती इंदू साळुंके	170
33	ओतारी समाजातील स्त्रीचे स्थान	प्रा. विक्रम ओतारी	175
34	लोणारी समाजातील विधवा महिलांच्या समस्येचा समाजशास्त्रीय दृष्ट्या अभ्यास	डॉ. संजय	
35	कोरोना काळात मोलकरणींच्या कुटुंबियांवर झालेल्या परिणामांचे अध्ययन	डॉ. नारायण ग...	
36	शेतकऱ्यांचे मानसिक आरोग्य- एक दृष्टिक्षेप	डॉ. अनिल वाघ	193
37	पश्चिम महाराष्ट्रातील प्राथमिक कृषी सहकारी पतपुरवठा संस्थांचा चिकित्सक अभ्यास	प्रीती दीक्षित, प्रा. ए. आर. मुंशी, प्रा. ए. वाय. दीक्षित	199
38	भारतातील राजकीय गुन्हेगारीकरण : एक अभ्यास	प्रा. ए. पी. बनारसे	206
39	गायत्री शक्तीपिठाच्या नवरात्री उत्सवातील मंत्रसाधना- वैज्ञानिक दृष्टी	डॉ. रजनी शुंकले	210
40	बँकांचे विलीनीकरण धोरणाचा चिकित्सक आभ्यास	डॉ. नीता बाफी	215
41	स्वामीनाथन आयोगाचे अवलोकन	डॉ. एस. पी. देवरे	220
42	केंद्रीय कृषी योजना : सिंहावलोकन	डॉ. एम. व्ही. हिरे	224
43	प्रधानमंत्री मुद्रा योजना - अवलोकन	डॉ. आर. के. जाधव	228
44	मुलभूत सुविधा आणि कृषी विकास	डॉ. बी. एम. सोनवणे	232
45	ग्रामीण विकासात लोकांच्या सहभागाची आव्हाने	डॉ. मारुती केकाणे	236
46	टाळेबंदी (लॉक डाऊन) नंतरची ग्रामीण अर्थव्यवस्था - विशेष अभ्यास	डॉ.सुरेश डाके	244
47	भारतीय नवीन कृषी धोरण २०२० : एक दृष्टिक्षेप	डॉ. गोरखनाथ वाकळे	249
48	नवीन कृषी धोरण (कायदे) २०२० : संधी आणि समस्या	प्रा. देवानंद मंडवधरे	254
49	राष्ट्रीय कृषी धोरण २०२० : एक विश्लेशणात्मक अभ्यास	डॉ. रामदास मुसळे	259
50	कोल्हापूर विभागातील १९ वर्षे वयोगटातील खेळाडूंच्या शारीरिक क्षमतेचे घटक आणि हँडबॉल कौशल्यांच्या दर्जाचा अभ्यास	श्रीनिवास पाटील	265
51	व्यक्तिमत्त्व विकासात खेळाचे महत्त्व	डॉ. मनिष देवरे	272
52	विना साहित्य व्यायामाचा कुमार गटातील विद्यार्थ्यांच्या स्नायूंची ताकद व दमदारपणावर होणारा परिणाम	विशाल गायकवाड, आदित्य कुलकर्णी	276
53	कोल्हापूर विभागातील १९ वर्षे वयोगटातील हँडबॉल खेळाडूंच्या शारीरिक क्षमतेचे घटक आणि हँडबॉल कौशल्य यातील सहसंबंधाचा अभ्यास	श्रीनिवास पाटील	279
54	भगतसिंग यांचे युवकांच्या संबंधीचे विचार	डॉ. राजेंद्र रासकर	285
55	आधुनिक ज्ञानयुगाचा सारथी : शिक्षक	श्री.विपीन बैराट	289
56	उच्च शिक्षणात माहिती व तंत्रज्ञानाचे महत्त्व	डॉ. सतोष शेंडे	295
57	विधीसंघर्षग्रस्त मुलांची प्रवृत्ती	डॉ. अशोक वाळुंजे	300
58	राष्ट्रीय शिक्षण धोरण आणि आमवाक्य : एक तात्त्विक विश्लेषण	डॉ.रावसाहेब बारवकर	304
59	गावढी बोलीचो व्याकरणीक आनी भासविज्ञानीक नदरेतल्यान अभ्यास	शिवराज ढावोंडेकार	311

Website - www.researchjourney.net Email - researchjourney2014gmail.com

https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGkZQJlvBQIRhdFFXvRJKGjhKTq?projector=1&messagePartId=0.1

1/1

Screenshot_20210709-123742~2.png

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Vol.-VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal

E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातील भटक्या जमातींचे लोकजीवन

डॉ. राजेश्वर दुडूकनाळे
(सहा. प्राध्यापक, मराठी विभाग
देगलूर महाविद्यालय, देगलूर)

१९४० नंतर मराठी साहित्याचा विविध अंगांनी विकास होत गेला आहे. नवकविता, नवकथा, नवकादंबरीचा उदयही चाळीस नंतरच मराठी साहित्यात झाला. अनेक नवे लेखक, कवी स्वतःचा एक विशिष्ट दृष्टिकोन घेऊन साहित्याच्या क्षेत्रामध्ये आपला ठसा उमटवू लागले. गंगाधर गाडगीळ, बा. सी. मर्ढेकर, अण्णा भाऊ साठे, नारायण सुर्वे, व्यंकटेश माडगुळकर अशा अनेक साहित्यिकांच्या लेखनातून मराठी साहित्य विविध अंगांनी विकसित होऊ लागले. या मराठी साहित्याच्या विकास प्रक्रियेमध्ये एक लेखक, संवेदनशील कार्यकर्ता आणि कवी म्हणून अण्णा भाऊ साठे यांचे मोलाचे योगदान आहे. शोषित, पीडित, दलित आणि उपेक्षित वर्गाच्या वेदना त्यांनी समर्थपणे आपल्या साहित्यातून मांडल्या आहेत. शोषितांचे जगणे, त्यातील दाहकता आणि हे दाहक, वेदनादायी जगणे बदलण्यासाठी लागणारा विद्रोहात्मक संघर्ष घेऊन [illegible] रसिकांसमोर येते. नव्या जीवनजाणिवा, नवी भाषा घेऊन येणारे हे साहित्य मराठी सा [illegible] करणारे, विषमतेने ग्रस्त असणारे जग बदलण्याची प्रेरणा देणारे आहे. अर्थातच, १९४० नंतरच्या मराठी साहित्यविश्वामध्ये अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्याला अनन्यसाधारण असे महत्त्व आहे.

अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्याने मराठी साहित्याला नव्या जीवनजाणिवा दिल्या. त्यांच्या कथा-कादंबऱ्यांनी मराठी साहित्यात नवा मानदंड निर्माण केला. त्यांचे शाहिरी साहित्य मराठी शाहिरी कवितेला नवे परिमाण देणारे ठरले. विशेष म्हणजे त्यांनी शोषित, उपेक्षित, दलित माणसाला केंद्रबिंदू मानून लेखन केल्यामुळे त्यांच्या या लेखनाला संघर्षमूल्य, विद्रोहमूल्य प्राप्त झाले आहे.

अण्णा भाऊ साठे यांच्या साहित्यातून भटक्या जमातींचे चित्रण आले आहे. भटक्या जमातींच्या चालीरीती, भाषा, पेहराव, त्यांचा जगण्यासाठी चाललेला संघर्ष एका नव्या संस्कृतीची ओळख करून देणारा आहे. यादृष्टीने त्यांची 'बरबाद्या कंजारी' ही कथा आणि 'माकडीचा माळ' ही कादंबरी लक्षणीय आहे.

बरबाद्या कंजारी :

'बरबाद्या कंजारी' या अण्णाभाऊ साठे यांच्या दुसऱ्या कथासंग्रहात अनेक कथा आहेत. त्यातील पहिली महत्त्वाची कथा म्हणजे 'बरबाद्या कंजारी' होय. या कथेमध्ये बरबाद्या, त्याची मुलगी निल्ली, दलाराम, त्याचा मुलगा सैद्या, हैदऱ्या ही महत्त्वाची पात्रं आहेत. जातपंचायतीच्या नियमाप्रमाणे बरबाद्याची मुलगी निल्ली दलारामचा मुलगा सैद्या बरोबर विवाहबद्ध होते. लग्नानंतर सहा महिन्यातच सैद्या क्षयरोग झाल्यामुळे मृत्यू पावतो. ऐन तारुण्यात असलेली निल्ली मात्र सैद्याच्या मृत्यूमुळे संकटात सापडते. समोरच्या पालात राहणारा हैदऱ्या तिच्याकडे टक लावून पाहतो. निल्लीही हैदऱ्याच्या प्रेमात पडते. सर्व प्रकारची सामाजिक बंधने झुगारून देऊन नैसर्गिक तारुण्यसुलभ उर्मींना जपण्यासाठी ती हैदऱ्यासोबत पळून जाते. निल्लीचा हा निर्णय म्हणजे कंजारी जातपंचायतीला दिलेले एक आव्हान असते. समूह जीवनाची बंधने झुगारून देऊन ती विद्रोह करते. जातपंचायतीने निर्माण केलेल्या जाचक रूढीच्या बुरूजाला ती सुरुंग लावते. तिचा बाप बरबाद्या जातपंचायतीला आव्हान देतो. अर्थातच ही कथा बरबाद्या आणि त्याची मुलगी निल्ली यांच्या बंडावर

https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGkZQJlvBQIPSFBbCxBnZhGfbbf?projector=1&messagePartId=0.1
1/1

7/14/2021 Screenshot_20210709-123746-2.png

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) - 6.625 (2019),
Vol.-VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

आधारलेली आहे. निल्ली हैदऱ्याबरोबर पळून गेल्यामुळे आणि नवऱ्याच्या मृत्यूनंतर सासऱ्याजवळ नांदण्याचा कायदा मोडल्यामुळे बलाराम बरबाद्याची झोपडी उद्ध्वस्त करतो आणि जातपंचायत बोलवतो. बरबाद्याने पंचायतचा नियम मोडल्यामुळे कुम्याचा कान कापून त्याला जातीबाहेर टाकण्याचा निर्णय घेतला जातो. जो व्यक्ती पंचायतचे नियम मोडतो त्या व्यक्तीला जाती बहिष्कृत करण्यासाठी प्रतिकात्मक रूपात कुम्याचे कान कापण्याची प्रथा अशा जमातीमध्ये अस्तित्वात आहे. या पंचायतच्या निर्णयाला बरबाद्या घाबरत नाही. उलट तो बाणेदारपणाने पंचांच्या निर्णयाला आव्हान देतो. बरबाद्या आपल्या मुलीची बाजू घेताना अत्यंत बेडर, निर्भय बनतो. पंचांचा निर्णय अन्यायकारक आहे म्हणून तो त्यांच्या विरोधात विद्रोह पुकारतो. तो पंचाना म्हणतो, "नरकात जावा साल्यांनो! कापा माझा कान. मी तुम्हाला डरत नाही. म्हणे कान कापणार!...मी हॉटेलात चाय पिन, मी संडासातल्या नळावर पाणी भरीन, तुमच्या पंगतीला येणारच नाही...कापा डुकरांनो! माझा कान कापा..."१ ही बरबाद्याची भूमिका विद्रोही आहे. काही झाले तरी पंचायतने दिलेला निर्णय मानायचा नाही असे तो ठरवतो. या संदर्भात डॉ. सुभाष सावरकर लिहितात, "स्वतःच्या कन्येने नैसर्गिक उर्मीला बिनदिक्कत दिलेल्या प्रतिसादाचे समर्थन करण्यासाठी कंजारी जमातीच्या एका आडदांड माणसाने जात पंचायतीच्या विरोधात केलेल्या विद्रोहाची ही कहाणी आहे. लेबर कॅम्प झोपडपट्टीत सडके-नासके जीवन जगणाऱ्या मानवसमूहात ही एक न्यायपंचायत असते. ती सर्वेसर्वा असून तिच्यापुढे शरण जाऊन दंड न भरणारास ती जातीबाहेर टाकते आणि अशा जातनिकाल्या माणसा-कुटुंबाला जगणे अशक्य करून ठेवते. तरीही कानमळ काढून पोट भरणारा बरबाद्या हा आडदांड-पीळदार माणूस पंचांचा निर्णय अन्यायकारक आहे म्हणून ठोकरून लावतो आणि उद्दामपणे त्यांच्यातच राहून देखील त्यांच्याविरुद्ध विद्रोह पुकारते त्याची मुलगी निल्ली यांचे हे बंड मराठी कथाविश्वामध्ये नावीन्यपूर्णच म्हणावे ल जमातींच्या जीवनावर मराठी कथेत काही अपवाद वगळता फारसे लेखन झालेले दिसत नाही. अन अतएगाहा अण्णा भाऊ एका कंजारी जातीतल्या सामान्य माणसाचे विद्रोही जगणे मराठी कथेचा विषय बनवतात ही गोष्ट अपूर्वच म्हटली पाहिजे.

63 / 323

माकडीचा माळ :

अण्णा भाऊ साठे यांच्या दर्जेदार कादंबऱ्यामध्ये 'माकडीचा माळ' या कादंबरीचा समावेश करावा लागतो. ग्रामीण जीवनाच्या पार्श्वभूमीवर फिरत्या जमातींचे प्रश्न घेऊन येणारी ही कादंबरी १९६३ मध्ये प्रकाशित झाली. या कादंबरीचे महत्त्वाचे वैशिष्ट्य म्हणजे तिच्यातील आशयाचे नावीन्य होय. अण्णा भाऊपूर्व मराठी कादंबरीमध्ये असे फिरत्या जमातींचे चित्रण फारसे कुठे पाहावयास मिळत नाही. सुगीच्या दिवसात गावाच्या बाहेर पाल ठोकून जीवन जगणाऱ्या फिरत्या जमाती आणि त्यांचे प्रश्न हा 'माकडीचा माळ' या कादंबरीचा विषय आहे. माकडवाले, दरवेषी, सापगारूडी, डोंबारी, तुरेवाले, गोसावी, भानामतीवाले, शिकलगार, फासेपारधी, नंदीवाले अशा फिरत्या जमातींचे त्यांच्या व्यथा-वेदनांचे, संघर्षाचे चित्रण म्हणजे प्रस्तुत कादंबरी होय. या जमातींची जगण्यासाठी चाललेली धडपड अण्णा भाऊ अत्यंत प्रभावीपणे मांडतात. प्रत्येक जमातीचे वेगळेपण, त्यांचे रीतीरिवाज, त्यांची भाषा, त्यांच्यातील नातेसंबध, त्यातील चढउतार अत्यंत समर्थपणे अण्णा भाऊ शब्दबद्ध करतात. या कादंबरीतील यमू आणि दुर्गाची प्रेमकहाणी वाचकाचे लक्ष वेधून घेते. यंकूची मुलगी दुर्गा आपल्या शीलाला जपण्यासाठी संघर्ष करते. यंकू आणि त्याचे माकड हा सुद्धा या कादंबरीच्या कथासूत्रातला एक महत्त्वाचा भाग आहे. यंकू दारिद्र्याशी चार हात करत आपल्या माकडाच्या मदतीने जीवनाला सामोरे जातो. यंकूच्या जीवनातील संघर्ष वाचकांचे लक्ष वेधून घेतो. दुर्गाच्या रूपामुळे निर्माण झालेला संघर्षही लेखकाने प्रत्ययकारी भाषेत मांडला आहे. एकूणच, अण्णा भाऊंनी फिरत्या जमातींचे जगणे सर्व बारकाव्यानिशी टिपले आहे. विशेष म्हणजे 'माकडीचा माळ' आणि यंकूचे 'माकड' यांना सुद्धा या कादंबरीत पात्रांचा दर्जा प्राप्त झाला आहे. विविध पशू-पक्ष्यांचा, प्राण्यांचा आधार घेऊन जगणारी माणसं कशी

https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGkZQJlxBQtKxxlnSzzhGsmVnMM?projector=1&messagePartId=0.1 1/1

Screenshot_20210709-123751-2.png

'RESEARCH JOURNEY' International E- Research Journal
Impact Factor - (SJIF) – 6.625 (2019),
Vol.-VIII, Issue-I (B)
Peer Reviewed Journal
E-ISSN : 2348-7143
Jan.-March 2021

अस्थिर असतात हे यातून लक्षात येते. अज्ञान, दारिद्र्य, उपासमारी, अंधश्रद्धा, जातीयता यामुळे या लोकांचे जगणे कसे संघर्षमय बनते हे लेखक दाखवून देतो. खेड्यातील लोक या फिरत्या जमातींकडे कोणत्या दृष्टीने पाहतात हेही या कादंबरीतून लक्षात येते. 'माकडीचा माळ'मधून आलेले हे चित्रण मराठी वाचकाला नवीनच होते. त्यामुळे ही कादंबरी नावीन्यपूर्ण अनुभव घेऊन मराठी कादंबरीला समृद्ध करणारी ठरली. आशय, भाषा, अभिव्यक्ती आणि जीवनजाणिवांच्या दृष्टीने ही कादंबरी अनन्यसाधरणच म्हणायला हवी.

अण्णा भाऊंनी अशा असंख्य कथा लिहून मराठी कथेला अपरिचित असणारे जग परिचित करून दिले. त्यांच्या या कथालेखनाचे अतिशय योग्य असे मूल्यमापन प्रा. रा. ग. जाधव यांनी केले आहे. ते लिहितात, "माणसानं जगलं पाहिजे हा संदेश त्यांनी केवळ दलितांनाच दिला नाही; सर्वांनाच दिला व मुख्य म्हणजे तो आचरून दाखविला. थोर साहित्यिकाचे एक लक्षण नेहमी सांगितले जाते ते असे की, मानवी जीवनविषयक कोणतातरी नैतिक मूल्यभाव तो आपल्या साहित्यातून सूचित करीत असतो. अण्णा भाऊंनी दलितांच्या, पतितांच्या, भणंग भिकाऱ्यांच्या, तथाकथित दरोडेखोरांच्या नि बंडखोरांच्या अर्थशून्य मानल्या गेलेल्या जीवनात माणुसकीची अर्थपूर्णता असल्याचे दाखवून दिले. मानवी सद्गुणांचे नि दुर्गुणांचे, आकांक्षेचे नि अभ्युदयाचे, ध्येयवादाचे नि निष्ठांचे अस्तित्व या उपेक्षितांच्या जीवनातून असल्याचे सिद्ध केले. या दलित पतित जीवनसृष्टीतही मंगल मानवी भावनांचे नि नैसर्गिक मानवी विकारांचे लळित कसे रंगते, हे स्पष्ट केले. जे जग सांस्कृतिक विचारातून व परंपरेतून अर्थहीन म्हणून शतकानुशतके बाद करण्यात आले होते, ते जग अण्णा भाऊंनी प्रतिष्ठित केले, त्याची कदर निर्माण केली."३ प्रस्थापितांच्या दृष्टीने गुन्हेगार, खलनायक असणाऱ्या उपेक्षितांच्या जगण्यातील 'नायकत्व' आणि 'बंडखोरी' ही कथा अधोरेखित करते. त्यामुळे 'शोषित माणूस' हा या कथेचा कणा आहे. विद्रोह हा स्थायीभाव आहे. प्रस्थापित व्यवस्थेने उपेक्षित ठेवलेल्या समाज घटकांच्या व्यथा, वेदना, विद्रोह अत्यंत समर्थपणे व्यक्त करण्याचे काम अण्णा भाऊंनी केले आहे. अशाप्रकारे अण्णा भाऊंची कथा शोषितांची, वंचितांची जीवनगाथा आहे.

संदर्भ सूची :

1. साठे अण्णा भाऊ : वरबाद्या कंजारी, विद्यार्थी प्रकाशन पुणे, नवीन आ. २००४, पृ. १२.
2. सावरकर सुभाष : जनसारस्वत अण्णा भाऊ साठे, मराठी जनसाहित्य परिषद अमरावती- २००७, पृ.३७.
3. जाधव रा. ग. : निळी पहाट, श्रीविद्या प्रकाशन पुणे, चौ. आ. १९९५, पृ. ९०-९१.

Dr. Anil Chidrawar
I/C Principal
A.V. Education Society's
Degloor College, Degloor Dist.Nanded

https://mail.google.com/mail/u/0/#inbox/FMfcgzGkZQJlxBQIFHvhNnGCvbsTbsNt?projector=1&messagePartId=0.1 1/1